

บทที่ 2

ทฤษฎี

2.1 การไทเทรตแบบเกิดสารประกอบเชิงซ้อน (complexometric titration)

เป็นเทคนิคการวิเคราะห์เชิงปริมาณโดยวิธีวัดปริมาณสาร เทคนิคนี้เป็นปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นระหว่างไอออนของโลหะ (metal ion) กับลิแกนด์ (ligand) แล้วได้สารผลิตภัณฑ์เป็นไอออนเชิงซ้อน (complex ion) ซึ่งสามารถละลายน้ำได้ดี การไทเทรตแบบนี้จะให้ผลดีเมื่อ สารเชิงซ้อนที่เกิดขึ้นมีความเสถียรสูง และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการแตกตัวได้อีก ควรเลือกใช้ลิแกนด์ , อินดิเคเตอร์ และควบคุมสภาวะให้เหมาะสมกับไอออนของโลหะที่นำมาวิเคราะห์

วิธีนี้จะใช้ EDTA ไทเทรตกับไอออนของโลหะที่ต้องการวิเคราะห์ โลหะจะต้องเกิดปฏิกิริยากับ EDTA ได้สมบูรณ์และรวดเร็ว การเลือกใช้อินดิเคเตอร์ควรเลือกใช้ อินดิเคเตอร์ ที่เหมาะสมเพื่อกำหนดจุดยุติได้ง่าย ปกติแล้วการวิเคราะห์วิธีนี้ควรควบคุมความเป็นกรด-เบส ของสารละลาย และควรเติมสารที่ช่วยให้เกิดสารเชิงซ้อนได้ดี (Auxillary Complexing Agent) เพื่อป้องกันการตกตะกอนของ $M(OH)_x$

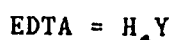
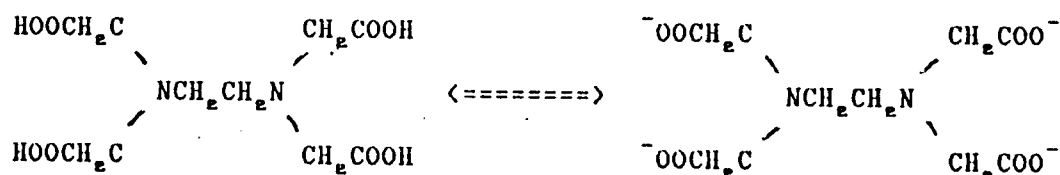
หลักการในการทำไทเทรต

1.) การเลือกไทเทรนต์ ในการไทเทรตไอออนเชิงซ้อน

การไทเทรตแบบเกิดไอออนเชิงซ้อนคือ การไทเทรตระหว่าง ไอออนกับลิแกนด์ แล้วให้ผลผลิตเป็นไอออนเชิงซ้อนที่ละลายได้ซึ่งการไทเทรตแบบนี้จะให้ผลการทดลองที่ดีเมื่อไอออนเชิงซ้อนที่เกิดขึ้นมีความเสถียรสูง และเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการแตกตัวของไอออนเชิงซ้อนอีกเราจึงต้องเลือกอินดิเคเตอร์ ตลอดจน ควบคุมสภาวะขณะทำการไทเทรตให้เหมาะสมกับไอออนที่นำมาวิเคราะห์

2.) การไทเทรตโดยใช้ลิแกนด์ที่เป็นสารอินทรีย์

ในการไทเทรตปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นระหว่างไอออนของโลหะ กับลิแกนด์แล้วได้สารเชิงซ้อนนั้น ลิแกนด์ที่ใช้ได้ผลดีคือ polydentate ligands ซึ่งจะเกิดเป็นสารประกอบเชิงซ้อนในสัดส่วน 1:1 ได้แก่พวก เอมีน หรือ กรดอะมิโนคาร์บอกซิลิก เช่น EDTA มีสูตรโครงสร้างดังนี้

สารประกอบ EDTA จัดเป็น hexadentate ligands คือมี โฟเท็นเซิล ไซต์ (potential site) 6 แห่ง ซึ่งเป็นตำแหน่งที่เกิดพันธะโคออร์ดิเนตควาเลนซ์ ในโครงสร้างของสารเชิงซ้อน

3.) EDTA

EDTA เป็นลิแกนด์ที่สามารถเกิดสารเชิงซ้อนกับโลหะไอออนได้หลายชนิด แต่ถ้าสารละลายตัวอย่างมี H^+ ผสมกันอยู่มาก อาจทำให้วิเคราะห์โลหะตัวใดตัวหนึ่งได้ยากกว่าคือการวิเคราะห์จะมีความจำเพาะต่ำ

Schwarzenbach กับ Ackerman ได้เป็นผู้ริเริ่มใช้ EDTA เป็นไทเทรตตั้งแต่ ค.ศ. 1947 ปัจจุบันยังนิยมใช้ EDTA เป็นไทเทรตอยู่

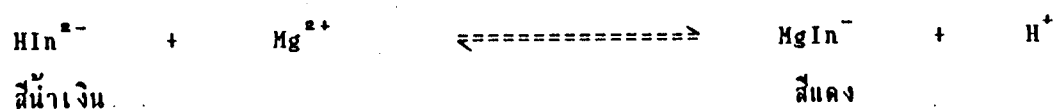
ตาราง 2.1 แสดงค่า K_f ของสารเชิงซ้อนที่เกิดจาก EDTA กับไอออนของโลหะบางชนิด

แคตไอออน	$K_{f, \text{max}}$	แคตไอออน	$K_{f, \text{max}}$
Ag^+	2.1×10^7	Cu^{2+}	6.3×10^{18}
Mg^{2+}	4.9×10^8	Zn^{2+}	3.2×10^{16}
Ca^{2+}	5.0×10^{10}	Cd^{2+}	2.9×10^{16}
Sr^{2+}	4.3×10^8	Hg^{2+}	6.3×10^{21}
Ba^{2+}	5.8×10^7	Pb^{2+}	1.1×10^{18}
Mn^{2+}	6.2×10^{13}	Al^{3+}	1.3×10^{16}
Fe^{2+}	2.1×10^{14}	Fe^{3+}	1.3×10^{25}
Co^{2+}	2.0×10^{16}	V^{3+}	7.9×10^{25}
Ni^{2+}	4.2×10^{18}	Th^{4+}	1.6×10^{23}

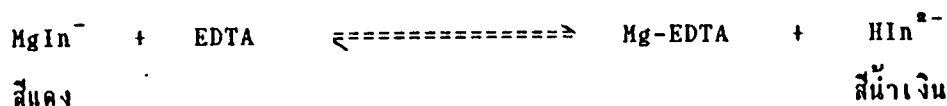
4.) การตรวจสอบจุดยุติ และการเลือกใช้อินดิเคเตอร์สำหรับการไทเทรตโดยใช้ EDTA

การใช้ EDTA ไทเทรตหาประมาณสารมีข้อดีหลายประการและที่สำคัญประการหนึ่งคือ สามารถเลือกใช้อินดิเคเตอร์ที่เหมาะสมได้หลายชนิด ในการตรวจสอบจุดยุติของการวิเคราะห์อินดิเคเตอร์ที่สำคัญ ส่วนใหญ่เป็นพวกสีอ่อนประเภทสารอินทรีย์ และสามารถเกิดเป็นสารเชิงซ้อนกับไอออนของโลหะและเปลี่ยนแปลงสีได้ชัดเจน อินดิเคเตอร์ประเภทนี้เรียกว่า *metachromatic indicator* ปกติแล้วอินดิเคเตอร์จะมีสมบัติเป็นกรดอ่อนและแตกตัวได้ในช่วง pH ต่าง ๆ กัน คล้ายกับปฏิกิริยากรด-เบส

ในการไทเทรตระหว่างโลหะของ แคลเซียมและแมกนีเซียม กับ EDTA นิยมใช้ Eriochrome Black-T เป็นอินดิเคเตอร์ ในการไทเทรตควรปรับ pH ให้อยู่ในช่วง 8-10 จะทำให้ Eriochrome Black-T (HIn^{2-}) มีสีน้ำเงิน เช่น การไทเทรต แมกนีเซียม กับ EDTA ที่ pH 10

ปฏิกิริยาที่จุดยุติ

Eriochrome Black-T เป็นอินดิเคเตอร์ที่นิยมใช้กันมากในการไทเทรตในระบบนี้เนื่องจากสามารถเกิดสารเชิงซ้อนกับไอออนของโลหะได้หลายชนิด (มากกว่า 24 ชนิด) ในการไทเทรต H^{2+} กับ EDTA โดยใช้ Eriochrome Black-T เป็นอินดิเคเตอร์ แต่มีข้อจำกัด คือ อินดิเคเตอร์สลายตัวง่ายเมื่อเตรียมอยู่ในรูปของสารละลาย

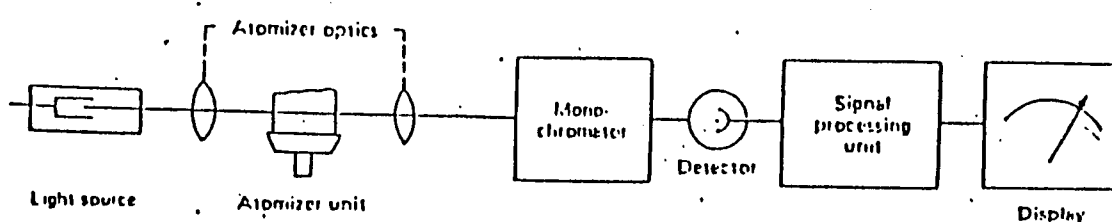
ตารางที่ 2.2 การใช้ Eriochrome Black-T เป็นอินดิเคเตอร์ไทเทรต H^{2+} กับ EDTA

ไอออนของโลหะ	สภาวะของการทดลอง
$\text{Mg}^{2+}, \text{Zn}^{2+}, \text{Cd}^{2+}, \text{Pb}^{2+}, \text{Mn}^{2+}$	pH 10
Ca^{2+}	pH 10 (มี Mg^{2+})
rare earth	pH 8-9, tartate
Sc^{3+}	pH 7-8, tartate
$\text{Al}^{3+}, \text{Fe}^{3+}, \text{Hg}^{2+}, \text{Co}^{3+}, \text{Ag}^+$	pH 10, ใช้ Mg^{2+} เป็นไทแทนท์
Cu^{2+} และ rare earth	สำหรับการไทเทรตย้อนกลับ

2.2 อะตอมมิกแอบซอร์พชันสเปกโทรสโกปี (Atomic Absorption Spectroscopy, AAS)

เทคนิคทาง AAS เป็นเทคนิคการวิเคราะห์ธาตุอย่างหนึ่ง โดยวิเคราะห์ธาตุในเชิงปริมาณ วิเคราะห์ที่ได้รับความนิยมมากวิธีหนึ่ง เพราะเป็นเทคนิคที่ ให้ความเที่ยงตรง ความแม่นยำ มีสภาพไวสูง และเป็นเทคนิคที่เฉพาะดีมาก ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการวิเคราะห์ก็ไม่สูงนัก ดังนั้นห้องปฏิบัติการ วิเคราะห์ที่กักสมัย โดยทั่วไปจะมีเครื่องอะตอมมิกแอบซอร์พชันสเปกโทรสโกปีติดเครื่องอยู่ด้วยเสมอ ความสามารถของการวิเคราะห์นี้สูงมาก เพราะสามารถใช้วิเคราะห์ธาตุต่างๆ ได้ถึง 67 ธาตุ ซึ่งนับว่ามากพอสมควรสำหรับเครื่องมือเพียงอย่างเดียวทำให้การใช้งานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

✓ เทคนิคนี้ใช้กระบวนการทำให้สารตัวอย่างแตกตัวเป็นอะตอมด้วยเปลวไฟที่เหมาะสม สารตัวอย่างจะต้องเป็นสารละลายที่เข้ากันเป็นเนื้อเดียว ไม่มีสารแขวนลอยอยู่ ตัวทำละลายจะเป็นน้ำหรือ สารอินทรีย์ก็ได้

รูปที่ 2.2 แสดงโครงสร้างส่วนประกอบของเครื่อง AAS

1. แหล่งกำเนิดแสง (light source) แหล่งกำเนิดแสงที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นชนิด ไลน์-เรดิเอชัน-ไลท์ (line-radiation light) อะตอมมิกแอบซอร์พชันนิยมใช้มากคือ hollow cathode lamp

2. ส่วนที่ทำให้เกิดอะตอมอิสระ (atomizer unit) จะประกอบด้วยนิวบิลด์เซอร์ (nebulizer) และเบิร์เนอร์ (burner) ในอะตอมมิกแอบซอร์พชันที่นิยมใช้กันมากคือแบบ ลามินา-ฟลว์ (laminar-flow)

3. ส่วนที่กั้นน้ำที่แยกแสง (monochromator) ที่ใช้ในอะตอมมิกแอบซอร์พชันเป็นแบบ เกรตติง (grating) โดยทั่วไปมีประมาณ 500-3000 ช่องต่อมิลลิเมตร

4. ส่วนที่ทำหน้าที่รับสัญญาณ (detector) ส่วนใหญ่เป็นหลอดมัลติพลายเออร์ (photomultiplier tube) จะทำหน้าที่ขยายสัญญาณที่ได้รับได้

5. ส่วนอ่านสัญญาณ (read out) สัญญาณไฟฟ้าจากหลอดโฟโตมัลติพลายเออร์ จะถูก แปลเป็นการกระดิกของเข็มบนหน้าปัดหรืออ่านออกมาเป็นตัวเลข (digital display) อาจจะอ่านเป็นค่า แอบซอร์พชันหรือความเข้มอื่น